

SEXTUS EMPIRICUS'UN DOGMATİZME KARŞI EPİSTEMOLOJİK MÜCADELESİ SAVUNULABİLİR Mİ?

Nurten ÖZTANRIKULU ÖZEL*

ÖZ

Pyrrhon'un takipçisi olan Sextus Empiricus dogmatizm ve skeptisizm olmak üzere iki felsefe türü olduğunu savunmuş; skeptisizmi, dogmatizme karşı bir şekilde konumlandığı genel bir soruşturma yürütmüştür. Onun bu soruşturmasının temel kaygısı skeptisizmi her yönüyle ortaya koyup dogmatik felsefelerden ayırmaktır; çünkü skeptisizm sahici bir felsefeyken dogmatizm felsefe olduğu söylenen sözde felsefedir. Sextus bu türden sözde felsefelerle skeptik bir mücadele içindedir. Bu çalışmada Sextus'un dogmatizme yönelik skeptik düşünceleri ele alınacak ve dogmatizmle mücadelesi sırasında ileri sürdüğü argümanların epistemolojik dayanakları (eşgüçlülük (isostheneia), yargıyı askıya almak (epokhê) ve huzur (ataraxia) ortaya koyulacaktır. Skeptisizmin bu epistemolojik dayanaklarla dogmatizme saldırısı gerçeklik-görünüş sorunu ve ölçüt sorunu çerçevesinde incelendikten sonra bu saldırının savunulamaz yanları olduğu iddia edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sextus Empiricus, skeptisizm, dogmatizm, eşgüçlülük (isostheneia), yargıları askıya almak (epokhê), Huzur (ataraxia), gerçeklik-görünüş sorunu, ölçüt sorunu.

IS SEXTUS EMPIRICUS' EPİSTEMOLOGICAL STRUGGLE AGAINST DOGMATISM DEFENSIBLE?

ABSTRACT

Sextus Empiricus, a follower of Pyrrhon, has argued that there are two types of philosophy, dogmatism and skepticism, and has conducted a general investigation on skepticism which is positioned as opposed to dogmatism. The main concern of his investigation is to reveal skepticism in every aspect and separate it from dogmatic philosophies, because dogmatism is the pseudo-philosophy that is said to be a philosophy while skepticism is a real philosophy. Sextus is in a skeptical struggle with such supposed philosophies. In this study, Sextus' skeptical arguments against dogmatism will be discussed and the epistemological foundations of the arguments he put forward during his struggle with dogmatism will be revealed. These are equipollence (isostheneia), suspension of judgment (epokhê), and tranquillity (ataraxia). After examining skepticism's attack on dogmatism with this epistemological foundations within the framework of the reality-appearance problem and the criteria problem, it will be argued that this attack has untenable sides.

Keywords: Sextus Empiricus, skepticism, dogmatism, equipollence (isostheneia), suspending judgments (epokhê), tranquillity (ataraxia), reality-appearance problem, criteria problem.

* Arş. Gör. Dr., Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü.

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)

2020 Bahar, sayı: 29, ss. 369-389

Makalenin geliş tarihi: 05.02.2020

Makalenin kabul tarihi: 20.03.2020

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf>

FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)

Spring 2020, issue: 29, pp.: 369-389

Submission Date: 05 February 2020

Approval Date: 20 March 2020

ISSN 2618-5784

Giriş

Sextus Empiricus skeptisizmin¹ en önemli ismi olan Pyrrhon'un takipçisidir. Pyrrhon'un hiçbir eser yazmamış olması ve felsefesinin, takipçilerinin aktarımı yoluyla bilinmesi, Sextus'u ve *Pyrrhonculuğun Esasları* (Outlines of Scepticism) adlı eserini ayrıcalıklı bir konuma yükseltmiştir; çünkü Sextus skeptisizmi² araştırmakta ve bu eseriyle skeptisizmin "hem genel hem de özel"³ araştırmasını sistematik olarak "bir tarihçi gibi"⁴ sunmaktadır. Genel araştırmasında skeptisizmin ne olduğu, ilkeleri, ölçütü, hedefi gibi tüm hatlarını belirlemektedir. Özel araştırmasında ise filozofların felsefe dediği şeyin her bir kısmına karşı muhakemede bulunmakta; skeptik olmayan filozofların iddialarını şüpheli ve eleştirel bir şekilde ortaya koymaktadır.

Sextus skeptik felsefeyle skeptik olmayan felsefeleri birbirinden ayırt etmek için *PE*'ye felsefenin türlerini inceleyerek başlamaktadır. Araştırma ilerledikçe skeptik olmayan felsefelerin dogmatik olduklarını kabul etmekte ve dogmatik felsefeleri küçümseyerek hatta hastalıklı görerek onlara karşı saldırıya geçmektedir.⁵ Sextus'un dogmatik felsefelerle ilişkin bu aşağılayıcı bakış açısının temelinde skeptik argümanlar yer almaktadır. Bu argümanlar eşgüçlülük (*isostheneia*)⁶, yargıyı askıya almak (*epokhê*)⁷ ve huzur

¹ Felsefi şüphecilik, Türkçe'de yaygın bir şekilde "septisizm" kullanımıyla karşımıza çıkmaktadır. Şüpheli filozof için de genellikle "septik" nitelendirmesi yapılmaktadır; ancak "septik" (sēpein/sēptikos) ve "skeptik" (skeph/skeptikos) kelimeleri Grekçe kökeni itibarıyla birbirinden farklıdır. Ayrıca tıp dilinde "septik" kelimesi hastalıklı, mikroplu gibi bir anlam taşıdığından şüpheli filozofu "septik" olarak nitelendirmek uygun olmayacaktır. Dolayısıyla felsefi şüpheciliğe "skeptisizm", şüpheli filozofa ise "skeptik" demek daha yerinde bir kullanım gibi görünmektedir. Ayrıca Bkz. Nurten Öztanrikulu Özel, "Skeptisizm Epistemolojik Bir Çıkmaz mıdır?", International Journal of Human Sciences, Volume 15, Issue 2, 2018, s. 1292.

² Bu çalışmada kullanılan skeptisizm kavramı, bundan sonra, açıklama belirtilmediği takdirde, Sextus'un aktardığı Pyrrhoncu skeptisizmdir; çünkü Sextus *PE*'de skeptisizmi Pyrrhonculuğa özdeş bir şekilde sunmaktadır.

³ Sextus Empiricus, *Pyrrhonculuğun Esasları*, Çev. C. Cengiz Çevik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 6 (I.5). Sextus'un bu eserine yapılacak referanslarda literatürün referans biçimine sadık kalınmıştır. Kitap üç alt-kitaptan oluşmaktadır. Bunlardan hangi kitaba referans verildiği Romen Rakamı'yla ve kitabın hangi paragrafına referans verildiği ise belirtilen Arap Rakamı kullanılarak gösterilecektir. Örneğin I. 25;II. 34; III. 237 gibi. Ayrıca çalışmamızda bu eser için *PE* kısaltması kullanılacaktır.

⁴ Sextus, *PE*, I. 4, s. 5.

⁵ Bkz. Sextus, *a. g. e.* III. 280-281, s. 211-212.

⁶ Grekçe "isostheneia", Latince "equipollence" Türkçe'ye eşgüçlülük olarak çevrilmektedir. Annas ve Barnes tarafından editörlüğü yapılan "Outlines of Scepticism"de eşgüçlülük *equipollence* ile karşılanmıştır. Sextus Empiricus, *Outlines of Scepticism*, Ed. Julia Annas&Jonathan Barnes, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.

⁷ *Epokhê* Annas ve Barnes editörlüğünde yayınlanan "Outlines of Scepticism"de "suspension of judgement" yani yargının askıya alınması şeklinde yer almaktadır. Kitabın çevirisinde ise C. Cengiz Çevik Grekçe ve Latince karşılıklarını göz önünde

(*ataraxia*)⁸'dir. Sextus'un dogmatik felsefelerle mücadelesinde başvurduğu bu skeptik argümanlar gerçeklik-görünüş sorunu ve ölçüt sorunu olmak üzere iki epistemolojik soruşturma sırasında geliştirilmektedir. Bu bakımdan Sextus'un dogmatik felsefelerle mücadelesi epistemolojik bir mücadele gibi görünmektedir. Bu çalışmada öncelikle Sextus'un yaptığı felsefe türlerine ilişkin ayırım ele alınacak ve açıklanacaktır. Daha sonra Sextus'un, dogmatik felsefelerin gerçeklik-görünüş ve epistemolojik ölçüt hakkındaki iddialarına yönelik skeptik argümanları incelenerek dogmatik felsefelerle mücadelesinin savunulabilir olup olmadığı soruşturulacaktır.

1. Felsefenin Türleri

Sextus'a göre felsefe bir araştırma, arayıştır ve üç felsefe biçimi vardır. Bunlar dogmatik felsefeler, Akademililerin felsefesi ve skeptik felsefedir.

"İnsanlar bir konuyu araştırmaya başladığında olası netice bir keşif ya da bir keşfin reddi veyahut kavranamazlığın itirafı ya da araştırmanın devamı olabilir. Kuşkusuz bu, Felsefe kapsamındaki incelemelerde birilerin gerçeği keşfettiğini söylüyor, birilerinin onun kavranamaz olduğunu iddia ediyor, buna mukabil başka birilerinin de incelemeyi sürdürüyor olmasının nedenidir.[...]O halde en temel felsefe türlerini makul bir şekilde üçe bölmek mümkündür: Dogmatik, Akademiacı ve Kuşkucu."⁹

Felsefi araştırma ve arayışta bazı filozoflar aradığı şeyi bulduklarını iddia ederler. Sextus bu türden felsefelerin dogmatik olduklarını ileri sürmektedir. Aristoteles'i, Epikuros'u, Stoacıları ve hakikati keşfettiğini düşünen diğer okullardaki filozofları dogmatik filozof olarak nitelendirmektedir. Ona göre bazı filozoflar ise aranan şeyin bulunamaz olduğunu ileri sürerler; bunlar ise

bulundurarak "onay tehiri" olarak Türkçeleştirmiştir. Bu çalışmada "onay-lamak" kelimesi çok fazla kullanıldığından bir karışıklığa yol açmaması için "yargının askıya alınması" şeklindeki kullanımı uygun görülmüştür.

⁸ *Ataraxia*'ya Türkçe bir karşılık bulmak oldukça zordur. C. Cengiz Çevik "kargaşadan muafiyet" olarak çevirmektedir. Annas ve Barnes ise kitabın tamamında ve sonundaki sözlükte *ataraxia*'ya karşılık "tranquillity" yani "huzur"u kullanırlar. Striker *ataraxia*'yı ele aldığı makalesinde "tranquillity"i "zihnin huzuru" olarak kullanmıştır. Bkz. Gisela Striker, "Ataraxia: Happiness as Tranquillity", *The Monist*, Vol. 73, No.1,1990. Bu çalışmada *ataraxia*'yla ilgili betimsel açıklamalarda Çevik'in değerli çevirisi birçok kez kullanılacaktır; ancak Sextus'un, skeptisizmin ne olduğunu açıkladığı bölümüne sadık kalarak *ataraxia* Türkçe huzur olarak çevrilecektir: "Tranquillity (*ataraxia*) is freedom from disturbance or calmness of soul." (Sextus, *Outlines of Scepticism*, I. 10, s. 5.) Görüldüğü gibi, ruhun dinginliği ve kargaşadan kurtulmak *ataraxia*'nın betimleyicileridir.

⁹ Sextus, *PE*, I. 1-4, s. 5.

Kleitomakhos ve Karneades gibi Akademililerdir.¹⁰ Bunların dışında bir de her durumda aramaya devam edenler vardır ki bunlar ise kendilerini şüphecilğe eklemeyen skeptiklerdir.¹¹

Her üç felsefe türü arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır; ancak başlangıçta, skeptikler de dâhil olmak üzere, üç felsefe türünün de araştırma yolculuğuna çıktığını belirtmek gerekir. Araştırma yolculuğu başladıktan sonra yönlerini değiştirirler. Kimi dogmatik, kimi Akademililer gibi, kimi ise skeptik olur. Sextus'a göre felsefenin bu türleri içinde skeptisizmi diğer felsefelerden ayıran şey araştırmanın durmaksızın devam etmesi, skeptik argümanlar ve işleyiştir. Bu ayırım aynı zamanda dogmatikleri ve Akademilileri birleştirmenin bir başka biçimidir. Nasıl ki dogmatikler gerçekliği keşfettikleri iddiasında bulunuyorlarsa aynı şekilde Akademililer de gerçekliğin elde edilemeyeceğini savunarak **en az bir iddiada** bulunurlar. Akademililerin, gerçekliğin keşfedilemeyeceğini ileri sürmeleri onların skeptik olarak algılanmalarına neden olabilir; ancak bunu bir iddia olarak ortaya koymaları Akademilileri dogmatizme yakınlaştırmaktadır; çünkü onlar **bir yargıyı onaylayarak** insan bilgisinin sınırlılığını *kabul etmiş* olurlar. İnsanın gerçekliği keşfedemeyeceğini ileri sürüp kendi iddialarını bunun dışında tutarlar. Oysa "keşfin reddi"¹² de bir keşiftir. Onlar negatif bir keşifte bulunmaları nedeniyle Sextus tarafından (negatif) dogmatik filozoflar olarak nitelendirilmektedir¹³; dolayısıyla üç felsefe biçiminden söz eden Sextus aslında dogmatizm ve skeptisizm olmak üzere iki tür felsefeyi karşı karşıya getirmektedir ve skeptisizm dışındaki felsefelerle mücadele ederken aslında dogmatik felsefelerle mücadele etmektedir.

Sextus'a göre dogmatik felsefeler, araştırmada aceleyle bir karar alıp yargıda bulunurlar. Sonuca hemen ulaşmış olmanın verdiği kendini

¹⁰ Sextus'un işaret ettiği Akademililer Platon'un kurmuş olduğu Akademi'ye bağlı olanlardır. O, *PE*'nin birinci kitabının sonlarına doğru Akademililere bir bölüm ayırmış ve Pyrrhoncu skeptiklerin, Akademililerden farkını Akademi'ye ilişkin tarihsel bir bakış açısıyla aktarmıştır. Platon'la başlayan Akademi'nin başlangıçta dogmatik, sonra aporetik ve en son da kısmen dogmatik kısmen aporetik olmak üzere üç dönemi olduğunu savunmaktadır. Bkz. Sextus, *PE*, I. 220-235, s. 56-61.

¹¹ Sextus, *PE*, I. 3, s. 5. Skeptik felsefelerin durmaksızın araştırmaya devam etmesi skeptik argümanlardan olan yargıyı askıya alma ve *ataraxia* ile uyumsuz bir tanımlama gibi görünebilir. Bu sorun yeniden ele alınacak olsa da, Sextus skeptisizme ilişkin bu tanımıyla aslında skeptik soruşturma yeteneğini (argümanlar arasında karşıtlıklar yaratmak yeteneğini) durduracak hiçbir yargının onaylanmadığını, zihnin huzurlu durumunun yeni bir skeptik karşılaştırmayla bozulduğunu ve araştırmanın sürdüğünü ifade etmektedir. Araştırmayı devam ettiren şey ise durmaksızın devam eden şüpheci.

¹² *A.g. e.* I. 1-4, s. 5.

¹³ Sextus Akademilileri dogmatik filozoflar olarak sınıflandırmaktadır; ancak onlara ilişkin "negatif dogmatik filozoflar" deyişini kullanmamaktadır. Birçok yorumcu onların skeptik durumlarından ötürü böyle bir nitelendirme yapmaktadır. Örneğin Bkz. Richard H. Popkin, *The History of Scepticism: From Savonarola to Bayle*, Oxford University Press, New York, 2003, s. XX; R. J. Hankinson, *The Sceptics*, Ed. Ted Honderich, Routledge, London and New York, 1995, s. 13-25.

beğenmişlikle sürekli övünürler.¹⁴ Bu nedenle Sextus dogmatiklerin kibir hastalığına yakalandıklarını ve tedaviye ihtiyaç duyduklarını düşünür.

Kuşkucu insancıldır ve Dogmatiklerin kibrini ve kesinliğini muhakemeye elinden geldiğince düzeltmek ister. Nasıl ki hekimler bedensel ağrılar için etkisi farklı tedaviler uyguluyor, ağrısı şiddetli olanlara güçlü, ağrısı hafif olanlara ise hafif tedaviler uyguluyorsa, Kuşkucu da etkisi farklı olan muhakemelerden yararlanır. Şiddetli kesinlikten mustarip kişilere karşı dogmatik kibrin sebep olduğu ağrıyı tümünden kesebilen kuvvetli muhakemeler, buna karşılık basit bir ikna yöntemiyle üstesinden gelinebilir, tedavisi basit, yüzeysel kibirden mustarip kişilere karşı hafif muhakemeler yürütür.¹⁵

Bir hekim olan Sextus dogmatizmi, hastalıklı olmayla; skeptisizmi ise sağlıklı olmayla eşleştirmekte ve skeptisizmin tedavi edici yanından söz etmektedir.¹⁶ Ona göre tedavinin amacı dogmatiklerin katılıklarını ve kendini beğenmişliklerini uzaklaştırmaktır.¹⁷ Zihinsel ve psikolojik ağrılara yol açan her türlü dogmatik hastalıkları iyileştirmektir.¹⁸ İyileştirme sürecinde öncelikle dogmatiklerin iddialarındaki hastalığın seviyesi tespit edilir ve sonra skeptik argümanlar uygulamaya koyulur. Barnes'in belirttiği gibi, skeptikler bir doktor ya da bir psikiyatrist gibi ne kadar ilacın, hastanın sağlığına kavuşmasını sağlayacağını öngörerek bazen çok ağır dozda ilaç verip ameliyat ederler; bazen de bir aspirini yeterli görürler. Ciddi zihinsel durumlar güçlü tedaviyi gerektirir; küçük hastalıklar bir ya da iki argümanla iyileştirilir.¹⁹ Bu iyileştirici argümanlar skeptisizmin temelinde yer alan *eşgüçlülük*, *epokhê*, *ataraxia*'dır.

¹⁴ Dogmatiklerin akıl yürütmelerinin sonucunda kendilerine duydukları gurur ve güvenle ilgili Bkz. . Sextus, *PE*, I. 180, s. 45.

¹⁵ Sextus, *PE*, III. 280-281, s. 211-212.

¹⁶ Oysa çoğu zaman felsefenin kendisi tedavi edici bir uğraş olarak görülmektedir. Epikuros, felsefesinin işleviyle ilgili olarak şunu söylemiştir: “Felsefe, insanların acılarını ve sıkıntılarını ortadan kaldırıp onları tedavi edemiyorsa boş ve anlamsızdır; çünkü nasıl hasta bedenleri iyileştiremeyen tıp sanatının bir anlamı yoksa insan ruhunun çektiği acıları iyileştirip tedavi edemeyen felsefenin de bir anlamı yoktur.” Ona göre filozof insan hastalıklarını iyileştirendir. İnsan hastalıklarının başında ise her türlü dogmatizmin eşlik ettiği temelsiz inançlar, fikirler ve önyargılar gelir.” (Bkz. Beyaz Erkizan, Hatice Nur. Aristoteles Yazıları: Feminizm ve Aristotelesçi Feminizm Üzerine, İstanbul: Sentez, 2012, s. 23.) Dolayısıyla Sextus'un skeptisizme verdiği tedavi edici işlev Epikuros'ta felsefeye ait olarak düşünülmüştür. Sextus'un karşısına aldığı dogmatizm ile Epikuros'un bahsettiği dogmatizmin aynı anlama gelmediği açıktır; nitekim Sextus bir yargıda bulunduğu için Epikuros'u da dogmatik filozoflardan kabul etmektedir.

¹⁷ Grgić, Filip. “Investigate and Suspensive Scepticism”, *European Journal of Philosophy* 22:4, 2012, s. 664. (653-673). DOI: 10.1111/j.1468-0378.2012.00521.x

¹⁸ Eichorn, Roger E. “How (Not) To Read Sextus Empiricus”, *Anticent Philosophy* 34 (2014), s. 130. (121-149).

¹⁹ Barnes, Jonathan, “The Belief of a Pyrrhonist”, *The Cambridge Classical Journal*, Volume 28/January, 1982, s. 18-19.

1.1. Skeptisizm

Kuşkucu öğretiyeye araştırma ve inceleme konusundaki etkinliğinden ötürü *zetetice* ya da araştırmacı, araştırma sonrasındaki soruşturuculuğunun devamından ötürü *tereddütlü*, ya <kimilerinin de dediği gibi> her şeyi çözmeye çalışıp araştırdığından ya da varlığı onama veyahut reddetme neticesinde yapmacık bir şaşkınlık sergilediğinden ötürü *aporetik* veya Pyrrhon kendisinden evvel hiç kimsenin yapmadığı ölçüde, kendisini daha sistemli bir şekilde ve daha açıkça Kuşkuculuğa eklemlediği için *Pyrrhoncu* adı kullanılır.²⁰

Sextus skeptik ve araştıran arasında etimolojik bir bağ kurmaktadır. Skeptisizmi Grekçe “skeptesthai”den yani eleştirel araştırmadan türetmektedir.²¹ Skeptik filozoflar için ise “skeptikos” yani araştıran, düşünen anlamındaki sıfatı kullanılmaktadır.²² Buna göre skeptik felsefe araştıran felsefedir; ancak sadece araştıran değildir. Araştırma sonucundan tereddüt eden; yine de araştırmaya devam eden ve araştırmada herhangi bir sonuca varma konusunda şüpheli olan felsefedir.²³ Bu felsefenin en önemli özelliği araştırmanın devamlılığı ve şüphedir. Aslında tüm felsefeler bir şeyin araştırılmasıdır; ancak Sextus’a göre dogmatik felsefeler (Akademililer de dâhil) keşifte buldukları için araştırmayı sonlandırırlar. Araştırmayı sonlandırmalarının nedeni gerçekliği bulmuş olmalarıdır. Oysa skeptikler ne gerçekliği keşfettiklerini ne de gerçekliğin keşfedilemeyeceğini keşfettiklerini (Akademililer gibi) iddia ederler. Aksine herhangi bir iddiada bulunmaksızın araştırmaya devam ederler. Bu perspektifle bakıldığında skeptik sıfatını (*skeptikos*) türetirken Grekçe’deki “araştırmak, incelemek” anlamına gelen fiilin (*skeptesthai*) tercih sebebi açık hale gelmektedir. Araştırma sırasında ortaya çıkan tereddütlü sonuç, skeptiğin araştırmayı durdurmasına neden olmaz; çünkü araştırmanın dinamiği şüphedir. Tereddüde rağmen şüphe ile yola devam etmektedir. Nitekim Alican’ın da belirttiği gibi, Sextus’ta skeptisizm bir yolculuktur; bu yolculuk, araştırmayı sürdürmekten kendini alıkoymayan bir

²⁰ Sextus, *a. g. e.* I. 7, s. 6. *Zetetice* aramak anlamındaki fiilden türemiş, araştıran anlamındaki Grekçe *zêtêtikos* teriminin Latincesidir. Araştıran, araştırmacı anlamındaki bir terimdir. Duraksayan, tereddüt eden, tehir eden anlamlarına gelen ve Türkçeye tereddütlü olarak çevrilen Latince *ephectice* (*suspensive*) ise Grekçe geri durmak, tereddüt etmek anlamına gelen *ephektiko*’den türetilmiştir. *Aporetice* ise çözmeye çalışmak, anlamdan yoksun olmak, anlam yoksunluğundan şaşımak gibi anlamlara gelen Grekçe *aporêtikoi* kelimesinin Latincesidir. (Bkz. C. Cengiz Çevik, *PE*, Açıklayıcı Notlar, s. 218-219.)

²¹ Henry George Liddell & Robert Scott, *A Greek-English Lexicon*, Clarendon Press, Oxford, 1996, s. 1606.

²² Julia Annas, & Jonathan Barnes, *The Modes of Scepticism*, Cambridge University Press, New York, 1997, s. 1.

²³ Bkz Öztanrikulu Özel, *a. g. e.*, s. 1292.

yolculuktur.²⁴ Araştırma yolculuğunda dogmatikler şeylerin kendi doğalarında nasıl olduğunu “tam olarak” bildiklerini iddia ettikleri için zaten araştırmanın son noktasındadırlar ve araştırmayı sürdürmezler.²⁵ Başka bir deyişle yolculuk, dogmatik için bir yargıyla bitmektedir. Bu bakımdan Sextus dogmatiklerin araştırmacı olamayacağını; buna karşın skeptiklerin şeyleri araştırmayı sürdürdüklerini savunmaktadır. Onun bu düşüncesi iki itiraza yol açmaktadır.

İlk itiraz dogmatiklerin araştırmacı olamayacakları düşüncesiyle ilgilidir. Sextus dogmatik felsefelerin araştırmada bir keşif iddiasında bulduktan sonra felsefelerini tamamladıklarını ve bu yüzden felsefi araştırmayı sonlandırdıklarını ileri sürerek dogmatik felsefeler açısından kabul edilemez bir düşünce ortaya atmıştır. Bir kişi araştırmasında bir şey bulduğunda ya da onun bulunamaz olduğunu düşündüğünde de araştırmaya devam edemez mi? Oysa henüz keşfedilmemiş çok şey vardır. Keşfedilmemiş şeylerin araştırılmasında dogmatik filozofu engelleyen hiçbir şey yoktur yani dogmatik, araştırdığı şeyde gerçekliğin bilgisine ulaşmış olsa da başka konularda araştırma yapabilir. Dolayısıyla Sextus'un dogmatiklerin araştırmacı olmadığı hakkındaki düşüncesi itiraza açıktır. Bu itirazda Sextus'u aklayan değerlendirme Barnes'ten gelmiştir. Barnes'e göre, Sextus'un söylediği şey skeptiklerin halen araştırdıkları değil; halen şüpheli olduklarıdır yani bir skeptik, araştırma başlamadan önce ve araştırırken şüphesini terk etmez.²⁶ Araştırmaya şüpheyle başlar ve şüpheyle devam eder. Aslında şüphe – en az merak kadar – her filozof için araştırmaya öncelik etmektedir; ancak dogmatikler için şüphe duyulmayan gerçeklikler, kabuller vardır. Başka bir deyişle şüphenin sonlandığı bir yer vardır. Sextus'un dogmatik felsefeler için sözünü ettiği araştırmanın son noktası şüphenin sonlandığı ve kabulün, onayın gerçekleştiği yerdir. Oysa skeptik, onaylamaktan ve kabul etmekten yani inanmaktan uzak durarak aslında şüphesini sürdürmektedir. Belki Sextus dogmatiklerin araştırmasının şüphe içermeyen kabullerini, araştırmanın sonu değil de şüphenin sonu olarak ifade etseydi itiraz edilmeyebilirdi; çünkü araştırma devam etmektedir. Sextus bu noktada savunulamaz bir iddiada bulursa da, onun skeptik araştırmadan anladığı şeyin dogmatiklerinkinden çok farklı olduğu açıktır. Skeptik araştırmayı skeptik yetenekle açıklamaktadır.

Kuşkucu yeti, duyularla kavranan görüngüler ile akılla ve muhakemeyle edinilen görüşler arasındaki karşıtlıkları bir şekilde ortaya koyar. Bu yetkinlikle <karşıt şeyler ve muhakemeler arasındaki eşgüçlülükten ötürü> ilkin *onay*

²⁴ Necip Fikri Alican, “No more this than that: skeptical impression or Pyrrhonian dogma?”, *ΣΧΟΛΗ* (Scholē): Anticent Philosophy and The Classical Tradition (Ed. Eugene V. Afonasin). Volume 11, Issue “, 2017, s. 15.

²⁵ Sextus, *a g. e.*, II. 11, s. 70.

²⁶ Jonathan Barnes, “Sextan Scepticism”, in *Maieusis: Essays on Ancient Philosophy in Honour of Myles Burnyeat*, (Ed. Dominic Scott), Oxford University Press, New York, 2007, s. 327-328.

tehirine, daha sonra *kargaşadan muafiyete* varırız. [...] Duyularla kavranan görüngüler ile muhakemeye kavranabilir olan şeyler arasında karşıtlık yaratmaya kuşkuculuk denir. [...] *Karşıt muhakemeler* ifadesinden <kaçınılmaz olarak> olumsuzlamayı ya da olumsuzlamayı değil, aksine bu muhakemelerin birbirine karşı çıktığını anlarız. *Muhakemeler arasındaki eşgüçlülük* ifadesiyle, <kayda değer bir inanç olarak> eşitliği yani karşıt muhakemelerden birinin asla diğerine üstün gelemeyeceğini kast ederiz. Onayın tehiri, aklın askıya alınmasıdır. Böylece bir şeye geç ya da dur demeyiz. *Kargaşadan muafiyet*, ruhun rahatsızlıktan kurtulması ya da dinginliği anlamına gelir.²⁷

Skeptisizm duyu organlarımıza takılan şeyler yani görüngüler ile muhakemeye edindiğimiz düşünceler arasında karşıtlıkları ortaya koyma yeteneğidir. Şeyler arasında felsefi ve epistemolojik bir karşıtlık kurabilmektir. Karşıtlık önermesel olarak kurulmaktadır; karşıtlığı önermesel olarak kurmak ise yetenek gerektirmektedir. Örneğin elma yumuşak, kokulu, ekşi, kırmızı olabilir; çünkü bize görünen bir nesnenin üzerimizdeki etkisi farklıdır. Elmanın bu özelliklerden hepsine mi, birine mi ya da henüz duyu organlarımıza takılmayan başka özelliklere mi sahip olduğu açık değildir.²⁸ Öncelikle elma dediğimiz görüngünün özellikleri üzerine akıl yürütür, onları karşılaştırır ve onların gördükleri gibi olup olmadığını inceleriz. Ancak burada incelenen şey görünen değil; görünen üzerine söylenen şey yani önermelerdir.²⁹ Nitekim araştırılan, elmanın kırmızı ya da sarı görünmesi değil elmanın kırmızı ya da sarı olduğu önermeleridir. Böylece skeptik, görüngülerin ve düşüncenin nesnelere önermesel bir karşıtlık içinde sunarak hepsinin şüpheli konumunu açığa çıkarmaktadır. Meydana getirdiği karşıtlığın hiçbirine taraf olmadığı gibi lehte ya da aleyhte bir iddia ileri süremeyecek kadar şüphelidir. Bu şüpheli araştırma skeptisizmin kendine özgü olan ve onu dogmatik felsefelerden ayıran üç özelliğini karşımıza çıkarmaktadır. Bunlar eşgüçlülük (*isostheneia*), yargıyı askıya alma (*epokhê*) ve huzurdur (*ataraxia*).

Eşgüçlülük skeptisizmin temel ilkesidir. Sextus bunu “her muhakemeye karşı onunla eşit başka bir muhakemenin yürütülebilmesinin”³⁰ sonucu olarak açıklamaktadır. Buna göre skeptik, görünenler ve düşünülenleri tüm karşıt savları içerecek bir karşıtlıkla sunduktan sonra “karşıt muhakemelerden birinin

²⁷ Sextus, *a.g.e.* I.8-10, s. 6-7.

²⁸ *A.g.e.* I. 94, s. 27.

²⁹ *A.g.e.* I. 19, s. 10.

³⁰ *A.g.e.* I. 12, s. 8. Skeptikler her argümana eşit ve ona karşıt bir argümanın ileri sürülebileceğini gösterirken aslında “dogmatik tarzda bir yapının inşasına girişen her unsura karşılık, dogmatik tarzda bir karşıt unsur” olduğunu “böylece ikna etme ya da etmeme konusunda bir eşitlik” meydana geldiğini; kesinliğin ortadan kalktığını düşünürler. Bkz. *A.g.e.* I. 204-205, s. 52.

asla diğerine üstün gelemeyeceği”³¹ bir durumla karşı karşıya kalır. Başka bir deyişle karşıtlıkları birbirine eşitler. Eğer karşıtlıklar arasında bir eşitsizlik, dengesizlik olsaydı araştıranın yani skeptiğin onlardan birini tercih etmesi, onaylaması gerekirdi. Karşıtlıklardan birini seçmek ve diğerinden kaçınmak ya da onaylamak ve reddetmek, onlardan birine ilişkin bir doğruyu ve inancı gerekli kılar. Bu durumda ise karşıt muhakemeler birbirine eşit olmaz. Karşıtlıklardan biri daha ağır basar. Oysa skeptiğin yaptığı şey karşıtlıklardan birini, diğerine dengelemek ve karşıtlığın taraflarının eşit derecede güçlü olduğunu ortaya çıkarmaktır. Birbirine eşit olması ya da eşgüçlülüğü “ikisinin de bize aynı oranda mümkün”³² görünmesindedir. Tüm karşıtlığın aynı derecede olası görünmesi, epistemolojik bir güvensizlik yaratır ve skeptiği herhangi bir tercihte bulunmaktan alıkoyar. Örneğin “Hava sıcaktır.” ve “Hava sıcak değildir.” önermesi aynı epistemik değere sahiptir. İki önerme de tercih edilmek ya da edilmemek için ayrıcalıklı bir durumda değildir.³³ Bu nedenle skeptiğin, herhangi bir kabulün ve yargının askıya alınması anlamına gelen *epokhê*’den yani onayı ertelemekten başka bir seçeneği kalmaz.

Onayı ertelemek yargının ve “aklın askıya alınmasıdır.”³⁴ Epistemik olarak bu, ne inanmaya ne inanmamaya ya da ne tasvip etmeye ne de inkar etmeye karşılık gelir.³⁵ Perin’e göre eğer skeptik P’ye inanmak konusunda yargıyı askıya alıyorsa bu, onun hem P hem de P’nin karşıtını onaylamaktan geri durduğunu göstermektedir.³⁶ Karşıtlıkların eşgüçlülüğü nedeniyle onlardan herhangi birine karar verememek ise zihinde kargaşa yaratır. Skeptikler “hiçbir dogmaya esir”³⁷ olmadan zihnin kargaşa durumundan kurtulmak isterler. Sextus zihinde meydana gelen huzuru, kargaşadan kurtulmayı (*ataraxia*’yı), *PE* I.25’te skeptisizmin hedefi olarak sunmaktadır.

Kuşkucular görünen unsurlar arasında karar vermek ve hangisinin doğru, hangisinin yanlış olduğunu kavramak ve kargaşadan kurtulmak için felsefe yapmaya başlarlar, ancak aynı ölçüde tartışma doğurur ve onayı tehir ederek karar veremez hale gelir. Onay tehiriyle birlikte, görüşlerin etrafında şekillenen zihni kargaşadan muafiyet kendini gösterir.³⁸

³¹ *A. g. e. I.* 10, s. 7.

³² *A. g. e. I.* 190, s. 47.

³³ Sextus argümanların güvenilirliği ve güvenilmezliğine ilişkin eşgüçlülüğü ortaya çıkardıktan sonra ünlü skeptik ifadesini kullanmaktadır: hiçbir şeye karar veremiyorum anlamında “Ötesi yok” (no more) ve nasıl oluyor da bundan ziyade şu anlamında “Bundan başka yok” (not this more than than). Bkz. Sextus, *a. g. e. I.* 14; 189.

³⁴ *A. g. e. I.* 10, s. 7.

³⁵ Annas&Barnes, *a. g. e. s.* 1.

³⁶ Casey Perin, *The Demands of Reason: An Essay on Pyrrhonian Scepticism*, Oxford University Press, New York, 2010, s. 59.

³⁷ Sextus, *a. g. e. I.* 12, s. 8.

³⁸ *A. g. e. I.* 26, s. 12.

Skeptik, yargıyı askıya alarak yani onayı erteleyerek kargaşadan kurtulmayı hedefler. Kargaşadan kurtulmayı istemek, “tıpkı bir gölgenin bedeni izlemesi gibi”³⁹ yargının askıya alınmasını, onayı ertelemeyi izler. Karşıt argümanların eşgüçlülüğü karşısında yargının askıya alınması felsefi ve skeptik bir tutum olarak zihinde kargaşa, ruhta rahatsızlık meydana getirir. Skeptik, bu bilişsel ve psikolojik rahatsızlık durumundan kurtulmayı, dinginliği yani huzuru (*ataraxia*'yı) hedeflemektedir.⁴⁰ Bu hedef skeptik araştırmanın başında skeptiği harekete geçiren bir hedef değil; yolculuğunun sonunda varmayı istediği yerdir.⁴¹ Araştırma boyunca skeptiğin şüphesine huzursuzluk eşlik etmektedir. Bu huzursuzluk skeptiğin dogmalar karşısında duyduğu huzursuzluktur. Nitekim skeptisizm sıradan kaygılarımızla değil dogmatizmin sunduğu iddiaların oluşturduğu kaygılarla ilgilendir.⁴² Dogmatiklerin sözde iyi, kötü, doğru ve yanlış hakkındaki iddiaları karşısında skeptiğin yaşadığı gerilim yargının, inancın askıya alınmasıyla uzaklaşmaktadır. Yargının askıya alınmasını (*epokhê*'yi), *ataraxia* izlemektedir.⁴³ Bu noktada skeptiğin araştırmacı olarak tanımlanması hatırlanabilir ve skeptiğin araştırmaya devam etme gerekçesiyle ilgili **ikinci itiraz** yöneltilebilir. Nitekim araştırmacılık ve yargıyı askıya almak, bir arada olacak bir şey gibi görünmez yani yargı askıya alındıktan sonra araştırmanın bitmesi beklenir; çünkü skeptik, yargıyı askıya alıp amacına, huzura, *ataraxia*'ya kavuşmuştur. Sextus buna rağmen araştırmaya devam etmeyi skeptik yetenek ile yani skeptiğin araştırmayı sürdürme ve yeni karşıtlıklar yaratma isteğiyle açıklamaktadır. Bu durumda ise skeptik uğraş, görünenler hakkında karşıtlıklar yaratıp onların neden olduğu “kargaşadan kurtulmak için felsefe yapan”⁴⁴, yargıyı askıya alan ve bu sayede huzura kavuşan; ancak bu huzur tarafından durdurulamayan ve yeni bir karşıtlığa doğru yol alan bir araştırma olarak sunulmaktadır. Asıl sorun da bu noktada ortaya çıkmaktadır: Neden skeptik, huzura kavuştuğu halde huzurunu kaçıracağı yeni bir araştırmaya girişir? Alican'ın belirttiği gibi, araştırma

³⁹ A. g. e. I. 29, s. 13. Sextus, Aenesidemus'a ait *tropoi* olarak bilinen tropoları, on yolu *PE*'nin birinci kitabının on dördüncü bölümünde uzun uzun ele almaktadır. Burada görüşler üzerine konuşulanları incelemektedir ve araştırılan argümanın eşgüçlülüğünü göstererek zihni kargaşaya iten durumları ortaya çıkarmaktadır. Böylece *ataraxia*'nın onayı ertelemeyi ve yargıyı askıya almayı nasıl izlediğini açıklamaktadır.

⁴⁰ Bkz. Sextus, *a. g. e. I.* 10, s. 7.

⁴¹ Striker, *a. g. e. s.* 106. Barnes bu yolculuğun aşamalarını şöyle sıralamaktadır: araştırma-karşıtlık-eşitleme-*epokhê-ataraxia*. Barnes, “The Belief of a Pyrrhonist”, s. 1. *Ataraxia* “her şeyin tamamlanması”, “nihai arzu nesnesi” olarak son aşamadır. Bkz. Sextus, *PE*, I. 25, s. 12.

⁴² Tad Brennan, *Ethics and Epistemology in Sextus Empiricus*, Routledge, New York&London, 2015, s. 76.

⁴³ Massie, *epokhê ve ataraxia* arasında bir öncelik-sonralık ilişkisi olmadığını; ancak *ataraxia*'nın, *epokhê*'yi izlediğini savunmaktadır. Ona göre eğer öyle olsaydı *epokhê*, *ataraxia* için bir araç olurdu ve *ataraxia*, *epokhê*'den türetilirdi. Oysa *ataraxia*, skeptiğin araştırmada karşı karşıya geldiği durumdur. Pascal Massie, “Philosophy and Ataraxia in Sextus Empiricus”, *Peitho/Examina Antiqua* 1 (4), 2003, s. 221.

⁴⁴ Sextus, *a. g. e. I.* 25, s. 12.

motivasyonunu ne sağlar? Her araştırma bir karşıtlık meydana getireceğinden yeniden epistemolojik bir çekişmeye neden girilir? Yoksa huzura ermek bir son değil midir? Skeptiği araştırmaya itenin ne olduğuyla ilgili birçok benzer soru sorulabilir. Alican'ın bunlara verdiği cevap skeptiğin dogmatik bir çözüm arayışında olduğu yönündedir, hatta Alican bu yüzden eşgüçlülüğü ve yargının askıya alınmasını bir hüsrana olarak nitelendirmektedir.⁴⁵ Alican'ın skeptik felsefenin dogmatik çözüm arayışı konusundaki iddiası, *PE*'de yer alan Sextus'un açıklaması göz önünde bulundurulduğunda, haklı gibi görülmektedir; çünkü Sextus, skeptiğin "görünen unsurlar arasında karar vermek ve hangisinin doğru, hangisinin yanlış olduğunu kavramak"⁴⁶ için araştırmaya başladığını açıkça belirtmektedir. Dolayısıyla araştırmanın başlangıcındaki niyet bir dogmatiklikten farksızdır. Nitekim skeptisizmin kendine özgü yanı da bundan sonra ortaya çıkmaktadır. Araştırmayı skeptik kılan eşgüçlülük ve yargıyı askıya almak argümanları artık dogmatik hiçbir içerik taşımaz. Dolayısıyla bu skeptik argümanların skeptiği hüsrana uğrattığı ileri sürülemez.

Sextus'un skeptisizmle ilgili düşüncelerine yöneltilebilecek (dogmatistleri neden araştırmacı olarak görmediği ve yargıyı askıya aldığı halde skeptiğin araştırmaya nasıl devam ettiği hakkındaki) iki itiraz, skeptiğin tanımının bir bütün içinde değerlendirilmesi ve skeptik yeteneğin dikkate alınmasıyla geliştirilebilir. Nitekim Sextus skeptiği sadece *zetetice* yani araştıran kişi olarak sunmamaktadır; tereddütüne ve şüpheciliğine de vurgu yapmaktadır. Bunları bir bütün olarak görmedikçe ve skeptik yeteneği göz önünde bulundurmadıkça skeptisizmi, dogmatizmden ayırmak zor olacaktır.

1.2. Dogmatizm

Dogmatizm Grekçe ve Latince "dogma"dan türemiş bir sözcüktür. *Dogma* (δόγμα) düşünce, görüş, inanç anlamlarının yanında *dokein* (δοκεῖν) yani görünmek, iyi görünmek fiiliyle ilişkili bir kelimedir. Felsefede bir öğretiye ait olan ya da ilkeler üzerine kurulmuş düşünceyi ifade etmektedir.⁴⁷ Sextus'ta ise dogma "bir şeye bağlı olma" ya da "bilimlerdeki belirsiz bir araştırma

⁴⁵ Alican, *a. g. e.*, s. 21.

⁴⁶ Sextus, *a. g. e.*, I. 25, s. 12.

⁴⁷ A. Pablo Iannone, *Dictionary of World Philosophy*, Routledge, London and New York, 2001, s. 159. Annas ve Barnes'e göre bu anlam günümüzde pejoratif bir içeriğe dönüşmüştür. Buna göre dogmatik kişi herhangi bir düşünceyi irrasyonel ve sert bir şekilde savunan; ayrıca kanıtlamada tarafsız görünmeyi reddedendir. Bu kelimenin eski kullanımında böyle bir pejoratif içerik bulunmamaktadır. Onlar dogmatikleri dogmaları ya da öğretileri onaylayan kişi olarak düşünürler. Annas&Barnes, *a. g. e.*, s. 1 Sextus'un dogmatiklik hakkındaki düşünceleri bu bağlamda önemlidir; çünkü Sextus dogmatik felsefeyi skeptik felsefenin karşısına koyarken onu küçümsemiş ve düşmanlık beslemiştir.

nesnesini"⁴⁸ onaylamaktır. Her iki durumda da dogmalar onaylamak (assent), kabul etmek (acquiesce) ve bağlanmak (hold) edimlerini içermektedir. Bu edimlerin hepsini içine alan ad, Annas ve Barnes tarafından *dogma*'ya karşılık olarak çevrilen *inanç*'tır. İnanmak aynı zamanda onaylamak, kabul etmek ve bağlanmak demektir. Nitekim dogmaların doğru ve gerçek olduklarına inanırız. Eğer dogmamız varsa, söz konusu dogmamızla ilgili şeyleri "gerçekmiş gibi" kabul ederiz.⁴⁹ Onlara bağlanır ve inanırız. Bu bakımdan Sextus'ta dogma, inanmak demektir. Barnes de *The Belief of a Pyrrhonist* adlı makalesinde doğrudan olmasa da dolaylı olarak Sextus'un dogmayı inanç olarak tanımladığını düşünmektedir. Ona göre Sextus ne zaman dogma kelimesini kullansa ya da dogma ailesinden (*dogmatikos*, *dogmatikoi* gibi) bir kelimeyi kullansa felsefi bir ilkeye ya da bilimsel bir teoriye işaret etmektedir.⁵⁰ Felsefi ilkeler ve bilimsel teoriler, okulların savundukları ilkeler ve argümanlardır. Okullar ilkeler ve argümanlarıyla bir öğreti meydana getirirler. Bu öğretinin içeriğini oluşturan her iddia Sextus'a göre bir dogmadır; bu yüzden her öğretiyi aynı zamanda belli bir inancı taşımaktadır. Bu durumda ise Sextus'un dogmalarla mücadelesi inanca karşı bir mücadeleye dönüşmektedir; ancak bu, sıradan ve günlük inançlarımıza karşı bir mücadele değildir. Nitekim Sextus, skeptiklerin dogmalarının olamayacağını ve bir okula bağlanamayacaklarını ileri sürerken felsefi ve bilimsel inançları reddedeceği bir yaklaşım içindedir.⁵¹ Henüz felsefe ve bilim ayrımının olmadığı bu dönemde skeptiğin itirazı her ikisindedir. Örneğin Sextus *PE*'nin üçüncü kitabında yer, zaman, sayı, hareket, mantık gibi alanlara ilişkin felsefi bir araştırma yaparken bunların sıradan ve günlük kullanımlarına değil, bunlar hakkındaki dogmatik iddialara saldırmaktadır. Örneğin "yer"i, cisimle açıklayan dogmatik felsefelerle itiraz ederken cismin varlığını şüpheli hale getiren bir akıl yürütmede bulunmaktadır ve bunun karşısında "tarafsız" kalmaktadır. Görüldüğü gibi, yerin sıradan kullanımına değil felsefi iddiasına karşı skeptik bir tutum takınmaktadır.⁵² Benzer tutumu bütün dogmatik iddialara uygulayan⁵³ Sextus, böylelikle skeptiğin neden dogmatik olamayacağını da açıklamasını sunmaktadır.

⁴⁸ Sextus, *a. g. e.*, I. 13, s. 8. Annas ve Barnes editörlüğünde hazırlanan çeviride *dogma*: inanç (belief); *doxa*: kanı (opinion); *epistêmê*: bilim (science) ile karşılık bulmuştur.

⁴⁹ Bkz. Sextus, *a. g. e.*, I. 14, s. 8. "...you hold beliefs, then you posit as real the things you are said to hold beliefs about..."

⁵⁰ Barnes, *a. g. e.*, s. 9.

⁵¹ Bkz. Sextus, *a. g. e.*, I. 13; I. 16, s. 8-9. Ayrıca Bkz. Barnes, "The Belief of a Pyrrhonist", s. 6-9.

⁵² Bkz. Sextus, *a. g. e.*, III. 133-135, s. 176.

⁵³ Örneğin sayılarla ilgili bölümde de dogmatiklerin düşüncelerine saldırmaktadır. (Bkz. Sextus, *a. g. e.*, III. 167) Dogmalara saplanmaksızın geleneğe göre sayıyla ilgili konuşabileceğimizi savunmaktadır. (*a. g. e.*, III. 151). Başka bir deyişle dogmaların sıradan kullanımlarını değil felsefi ve bilimsel iddialarını hedef almaktadır.

Dogmatik felsefeler “belirsizin inşasına”⁵⁴ girişen felsefelerdir. Belirsizden kasıt görüşlerin ötesidir. Frede'nin belirttiği gibi, skeptiklere göre, dogmatik felsefeler görüşlerin ötesine gitmenin mümkün olduğuna inanır ve şeylerin özü, doğası, gerçekliği hakkında inançlara sahip olabileceğimizi savunurlar.⁵⁵ Onlar belirsiz bir şeyin onaylanması ya da (Akademililer gibi) reddedilmesine dayanan muhakemeler yürütürler.⁵⁶ Başka bir deyişle dogmatik tarzda incelenen bu belirsiz şeyler için ikna etme çabası içine girerler. Bunlardan bazıları ise skeptik bir araştırma gibi görünür; ancak onlar da belirsiz konularda dogmatik iddialar ileri sürmekten kendilerini alıkoyamazlar. Örneğin Herakleitos, Demokritos, Kyrene(liler), Protagoras, Akademililerin felsefesi – ki bunlardan bazıları şeylerin doğalarının kavranamaz olduğunu savunur – dogmatik iddiada buldukları gerekçesiyle skeptik felsefe olamazlar. Bunlardan bazıları keşfettikleri gerçekliğin ve bu gerçekliğin bilgisinin başkaları tarafından da tercih edilmesini bekler ve bunun için kanıtlama işine girerler. Bazıları ise gerçekliğin keşfedilemeyeceğini ve şeylerin doğasıyla ilgili hiçbir şeyin bilinemeyeceğini iddia ederek skeptisizme yaklaşırlar da bunu bir iddia olarak ortaya koydukları yani bir tercihte buldukları için dogmatizme kayarlar.

[...] bir konuda inanç sahibi olan ya da genel olarak ikna etme ya da etmeme noktasında bir görüngüyü diğerine tercih eden ya da belirsiz bir konuda iddialar öne süren biri kaçınılmaz olarak dogmatik karaktere sahip demektir.⁵⁷

Sextus'a göre dogmatik felsefelerin karakteri bellidir. Bu türden felsefeler (Akademililerinki de dâhil) en az bir konuda inanç içermektedir. Filozofları inandıkları şeye güvenirler ve bu güven epistemolojik bir emin olma durumuna karşılık gelmektedir. Emin oldukları için kendilerine görünenler arasında bir tercih yaparlar ve gerçekliğe ilişkin bir iddiada bulunurlar. Gerçekliğin bilgisini keşfetmiş olmanın gururuyla “şeylere ilişkin yargılarda kendilerinin başkalarına tercih edilmesi gerektiğini” söylerler. Sextus dogmatik felsefeyi bu nedenlerle “saçma”⁵⁸ ve kendini beğenmiş bulur. Onların bir düşünceyi saçma bir şekilde savunması ve “hallerinden memnun”⁵⁹ olmaları Sextus'u dogmatik felsefelerle mücadeleye itmektir. Sextus dogmatiklerin, skeptiklerin “temel rakipleri”⁶⁰ olduğunu belirterek dogmatik felsefelerle iki cephede mücadele etmektedir. Birincisi görünüşten bağımsız bir gerçekliğin olduğunu savundukları için “gerçeklik-görünüş” sorunu; ikincisi ise

⁵⁴ Sextus, *a. g. e.*, II. 202, s. 51.

⁵⁵ Michael Frede, *Essays in Ancient Philosophy*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1987, s. 187.

⁵⁶ Sextus, *a. g. e.*, I. 198, s. 50.

⁵⁷ *A. g. e.*, I. 223, s. 57-58.

⁵⁸ Bkz. *A. g. e.*, I. 90, s. 26.

⁵⁹ Bkz. *A. g. e.*, I. 90, s. 26.

⁶⁰ Bkz. *A. g. e.*, I. 65, s. 20.

dogmatikler gerçekliğin bilinebileceğini savunurken bunu bir ölçütle, ilkeyle kanıtladıklarından “ölçüt sorunu” olarak adlandırılabilir.

1.2.1. Gerçeklik-Görünüş Sorunu

Skeptiklerin dogmatik felsefelere saldırdıkları cephelerden birincisi gerçeklik-görünüş sorunu olarak adlandırılabilir. Çoğu kez bir karşıtlık içinde sunulan gerçeklik-görünüş çifti, epistemolojik bakımdan temelde iki soruna işaret etmektedir. Bunlardan birincisi görünüşün, gerçeklik için bir kanıt oluşturup oluşturmayacağı; ikincisi ise görünüşün ötesindeki gerçekliğin bilinip bilinemeyeceğidir. Alican'a göre epistemolojide bu, neyin açık ve seçik olduğu, neyin olmadığıyla ilgilidir. Skeptiğe göre bize şeylerin nasıl görüldüğü açık ve seçiktir; bu yüzden onların nasıl göründüklerini onaylarız. Ancak şeylerin gerçekte nasıl oldukları bizim için açık ve seçik değildir; bu yüzden onların gerçekliğinin bilgisini edindiğini ileri sürmek temelsizdir.⁶¹ Alican'ın bu tespiti gerçeklik-görünüş tartışmasında skeptiklerin, dogmatik felsefelere yönelik epistemolojik saldırısını özetlemekte ve skeptik eğilimlerinin odağındaki düşünceyi sunmaktadır.

Görünüş (*phainomena*) “duyu organlarımıza takılan şeyler”dir.⁶² Bunlar “edilgen ve tarafsız izlenimlere dayanmakla birlikte özü muhakeme edilebilir değildir.”⁶³ Bir görünüşün özü ve doğasıyla ilgili herhangi bir araştırma yapılamayacağını ileri süren skeptikler bir şeyin sadece görüldüğü şekliyle incelenilebileceğini savunurlar. Bu nedenle skeptikler, bir şey için dogmatik felsefelerdeki gibi “-dır” ifadesini kullanmaz; “-dır” dediklerinde aslında (kendisini de göreceli kılan) “her şey göreceli olarak görünüyor” yargısını kastederler. Bu aynı zamanda “her şeyin göreceli olarak var olduğu” anlamına da gelmektedir.⁶⁴ Nitekim skeptikler görünüşü var oluşun yerine koyarlar.⁶⁵ Görünen hakkında konuştuklarında kendilerine görünen varlık hakkında konuşmuş olurlar. Bu, skeptiğin dışsal nesneyi kabul ettiğiyle ilgili bir yargı olarak düşünülmemelidir; çünkü skeptik “dışsal hiçbir nesneye ilişkin bir şey önermeden”⁶⁶ kendi izlenimi hakkında konuşmaktadır.

Skeptik dışsal nesnelere “gerçekmiş gibi”⁶⁷ kabul etmeksizin ve onların doğasıyla ilgili iddiaları sağlamlaştırmak gibi bir amaç taşımaksızın⁶⁸ görüneni (ya da görünen varlığı) ifade ederken “bana göre” diyerek izlenimini

⁶¹ Alican, *a. g. e.*, s. 16.

⁶² Sextus, *a. g. e.*, I. 9, s. 7.

⁶³ *A. g. e.*, I. 22, s. 11.

⁶⁴ *A. g. e.*, I. 135, s. 36.

⁶⁵ G. W. Friedrich Hegel, *Felsefe Tarihi: Platon'dan Ortaçağ Felsefesine*, Çev. Doğan Barış Kılıç, Cilt 2, Notabene Yay, İstanbul 2019, s. 292.

⁶⁶ Sextus, *a. g. e.*, I. 15, s. 9.

⁶⁷ *A. g. e.*, I. 15, s. 9.

⁶⁸ *A. g. e.*, I. 208, s. 53.

bildirmektedir⁶⁹ Örneğin bir skeptik “bal tatlıdır” gibi bir ifadede bulunmaz, “bal bana tatlı görünür” der. Dolayısıyla şeylerin nasıl olduğu hakkında değil nasıl göründükleri hatta “görünen şey üzerine söylenen”⁷⁰ hakkında araştırma yapar. Görünüşün bir gerçekliğe karşılık gelip gelmediğiyle uğraşmaz. Bununla uğraşanlar dogmatiklerdir ve bu düşünce, skeptiklerin dogmatik felsefelerine saldırdığı bir noktaldır. Frede’ye göre dogmatiklerin karakteristik yanı görünüşü, gerçeklikle ilişkisi içinde düşünmeleri ve görünüşün ötesine gitmenin mümkün olduğuna inanmalarıdır. Onlar şeylerin özü, doğası ve gerçeklik hakkında inançlara sahip olabileceğimizi savunurlar. Şeylerin gerçekte nasıl olduklarıyla ilgili keşiflerde bulunurlar.⁷¹ Oysa skeptiklere göre “bize görünen şeyin gerçekte bize görüldüğü gibi mi yoksa görünmediği gibi mi olduğuna ilişkin sunabileceğimiz hiçbir kanıtımız yoktur.”⁷² Biz sadece şeylerin bize nasıl görüldüğünü söyleyebiliriz; “onların kendi doğalarında nasıl olduğuna ilişkin” yargıyı askıya almaktan başka hiçbir şey yapamayız.⁷³ Sextus, Aenesidemus’un ileri sürdüğü *troposlar* olarak bilinen On Yol’u (Ten Modes) detaylandırarak yargıyı askıya almayı örneklendirmiş ve dışsal şeylerin doğasına ilişkin bir karara varamayacağımızı; ancak sadece görünüşü hakkında konuşabileceğimizi uzun uzun açıklamıştır.

Perin’e göre skeptik, şeylerin kendisine nasıl görüldüğüyle ilgili konuşurken doksatik olmayan görünüş kavramına dayanır. Bunun anlamı görünüşün herhangi bir inançtan ya da inanç kümesinden beslenmemesidir yani buna göre skeptik, p’ye inanmaksızın p’nin kendisine nasıl görüldüğünü söyler. Herhangi bir önermeyi onaylamaktan kendini alıkoyar ve böylece şeylerin gerçekte nasıl olduğuyla ilgili inanç taşımaz. Ancak yine de şeylerin kendisine nasıl görüldüğünü onaylar yani “bu p bana şimdi şöyle görünür” formundaki önermeleri onaylar. Dolayısıyla skeptik, skeptisizmle uyumlu olarak şeylerin nasıl görüldüğüyle ilgili inanca sahiptir.⁷⁴ Nitekim Barnes de “bana öyle görünüyor” demenin anlamının “ben inanırım” demek olduğunu savunur.⁷⁵ Onaylamak, inanmanın bir formu olduğuna göre görüneni onaylamak, görünene inanmak demektir. Bu durumda, Perin’in terimini ödünç alırsak, skeptik doksatik olmayan inançlara sahip olduğu ortaya çıkmaktadır; balın kendisine tatlı görüldüğüne inanması gibi. Bu inanç dogmatik inancından farklıdır. Dogmatik inancı doksatik bir inançtır yani bir başka inanca ya da inanç kümesine dayanır. Oysa skeptik neyin kendisine

⁶⁹ A. g. e., I. 200, s. 51.

⁷⁰ A. g. e., I. 20, s. 10. *Tropos*’larda bunun örneklerini bulmak mümkündür.

⁷¹ Frede, a. g. e., s. 187.

⁷² Sextus, a. g. e., I. 60, s. 19.

⁷³ A. g. e., I. 77, s. 23.

⁷⁴ Perin, a. g. e., s. 60-61.

⁷⁵ Barnes, “The Belief of a Pyrrhonist, s. 4. Brennan da benzer bir tespitle bulunarak biri “bana öyle görünüyor” dediğinde aslında o görülgüye inandığını ancak onun gerçekte öyle olmadığını savunduğunu iddia eder. Brennan, a. g. e., s. 63.

göründüğünü söyleyerek “herhangi bir dogmaya kapılmadan ... kendi izlenimlerini” kaydeder.⁷⁶ Onların izlenimler dışında bir gerçekliği olup olmadığıyla ilgili konuşmaz. Hatta görüngüler ikna etme noktasında “eşit” olduğundan bir görüngüyü bir başka görüneye tercih etmez⁷⁷; çünkü bir nesnenin bana görünüşü ile başka birine, bir hayvana hatta başka bir zamanda yine bana görünüşü arasında tercihte bulunmama neden olan ikna edici bir şey olmadığını düşünür. Görünenler hakkındaki argümanların eşgüçlülüğü Annas ve Barnes tarafından şöyle formüle edilir: (1) x, s durumunda F görünür. (2) x, s olmayan durumda F olmayan görünür. Burada s ve s olmayan farklı durumlara işaret ediyorken; F ve F olmayan birbirine karşıt olana işaret eder.⁷⁸ *Tropos*'larla örneklendirecek olursak, aynı havanın yaşlılara soğuk gençlere sıcak gelmesi⁷⁹; aynı yemeğin aç olana tatlı, tok olana tatsız gelmesi gibi.⁸⁰ O halde koşullara bağlı olarak görünenle ilgili birçok farklılık ve ihtilaf vardır. Farklılık ve ihtilafa karşı F olmayana değil F'ye inanmak, onu tercih etmek için hiçbir nedenimiz yoktur.

Görüldüğü kadarıyla, Sextus'un gerçeklik-görünüş sorusunda dogmatik felsefelere saldırısının iki gerekçesi vardır. Birincisi dogmatiklerin farklılıklar ve ihtilafıya rağmen görünene ilişkin yargıda bulunmaları, onlardan birini tercih etmeleridir.⁸¹ Diğeri ise görünüşün bir gerçekliğe karşılık geldiğini savunmaları ve gerçekliğin doğası ve özü hakkında yargıda bulunmalarıdır. Aslında her iki saldırı noktasının ortak yanı dogmatiklerin yargıda bulunmaları, ihtilafa rağmen karar vermeleridir. Bu durumda felsefenin ne olduğuna ilişkin temel bir itiraz ortaya çıkmaktadır. Felsefe her türlü onayı erteleyen ve yargıda bulunmaktan kaçınan bir etkinlik midir? Yoksa yargıda ve iddiada bulunan bir etkinlik midir? Yargıyı askıya almak, gerçeklik ve şeylerin doğası hakkında dogmatik kesinlikle savunulan her düşünceye karşı “bir sonuca varmıyorum”⁸² demek, Sextus'un sunduğu şekliyle, skeptisizmin en aşırı ve radikal biçiminden başka bir şey değildir.

1.2.2. Ölçüt Sorunu

Sextus'un dogmatik felsefelerle mücadelesinin ikinci cephesinde ölçüt sorunu yer almaktadır.

⁷⁶ Sextus, *a. g. e.*, I. 15, s. 9.

⁷⁷ *A. g. e.*, I. 223;227, s. 57;59.

⁷⁸ Annas&Barnes, *a. g. e.*, s. 24. Bu formülasyon Annas ve Barnes tarafından yargıların askıya alındığı on yol için tek tek kullanılır.

⁷⁹ Sextus, *a. g. e.*, I. 105, s. 30.

⁸⁰ *A. g. e.*, I. 109, s. 30.

⁸¹ Bkz. *A. g. e.*, I. 90, s. 26.

⁸² *A. g. e.*, I. 197;212, s. 49;54.

Bir görünümü başka bir görünüme, bir silueti başka bir siluete ve bir durumu başka bir duruma tercih eden kişi ya muhakeme yürütmeksizin ve kanıt sunmaksızın ya da muhakeme ederek ve kanıt sunarak bunu yapar. Ancak bunlar olmadan da kişi bir tercih yapabilir; ne inanarak (*unconvincing*) ne de bunlarla; zira görünümleri ayırt ediyorsa, bir ölçüye göre bunu yapıyor demektir.⁸³

Görünenlerin oluşturduğu ihtilafa karşın onlar arasında tercihte bulunanlar bir ölçüye dayanırlar. İster herhangi bir akıl yürütmeye dayansın ya da dayanmasın isterse herhangi bir kanıt sunulsun ya da sunulmasın bir ölçütü kabul ederek tercihte bulunurlar. Dogmatiklerin bir ölçütü kabul ederek tercihte bulunmaları, bir şeyin diğer şeyler yoluyla bilinebileceği düşüncesinden beslenmektedir. Bunun epistemolojideki karşılığı kanıtlamadır. Onlar kanıtlamayı doğruluğun ölçütü sayesinde yaparlar; çünkü doğruluğun ve “gerçeğin ölçütüne sahip olduklarını”⁸⁴ iddia ederler.

Ölçüt, dogmatiklere göre, “kendisi sayesinde gerçeğin ve gerçek olmayanın belirlendiği” şeydir.⁸⁵ Sextus’un buna itirazı vardır. Dogmatiklerin sözünü ettikleri ölçüt bir tane midir? Eğer bir taneyse bu ölçüte nasıl karar vermişlerdir? Bu tartışmanın bir yere varabilmesi için karar vermemizi sağlayacak üzerinde uzlaştığımız bir ölçütümüzün olması gerekmez mi? Üzerinde uzlaştığımız bir ölçüt için de bu tartışmaya ilişkin bir karar vermek gerekmez mi? Bu durumda, inceleme karşılıklı bir hal alır. “Bir kanıt, kanıtlanmış bir ölçüye ve bir ölçü de belirlenmiş bir kanıta gereksinim duyuyorsa, her ikisi de karşılıklı yola takılır.”⁸⁶ Ölçüt konusunda görüş birliğinin olmaması – çünkü bazısına göre ölçüt insandır; bazısına göre ölçütü belirleyen duyu, bazısına göre akıldır; bazısına göre görünümün etkisidir – kanıtlamayı zayıflatır. Dogmatikler, bir görünümü diğerine neden tercih ettiğini açıklarken yani aslında bildiklerini gerekçelendirirken, kullandıkları ölçütü ikna edici kılmak için onun doğru olduğunu söyleyeceklerdir. Oysa kullandıkları ölçüt kabul edilmiş bir unsur ya da varsayımsal bir ölçüttür. Sextus’a göre ölçütün varsayımsallığını kabul etmeyecek olan dogmatikler, kanıtın doğru

⁸³ Bkz. *A. g. e.*, I. 114-115, s. 31-32.

⁸⁴ *A. g. e.*, II. 17, s. 71.

⁸⁵ *A. g. e.*, II. 14, s. 70. Sextus *PE*'nin birinci kitabında iki türlü ölçütten bahsetmektedir. Birincisi bir şeyin hakikatinin gerçekte ne olduğuyla ilgili yargıları besleyen ölçütlerdir. Ölçütün bu türü doğrudan dogmatiklerin anladığı şeye karşılık gelmektedir. İkinci ölçüt türü ise günlük yaşamdaki eylemlerimize ilişkin ölçütlerdir. Skeptiklerin birinci türden ölçütleri olamaz; ancak ve ancak ikinci türden ölçütleri temel alabilecekleri söylenebilir ki bu da görüngüdür. Herhangi bir dogmaya saplanmadan görüngüye odaklanıp günlük yaşamı sürdürecekleri kurallar onların ölçütleridir. Aç birini yemek yemeye, susamış birini su içmeye yönlendiren ölçüt, herhangi bir dogma değil; görüngüdür. Bu türden ölçütün Sextus nazarında itiraz edilesi bir yanı yoktur. Sextus birinci türden ölçütü dogmatik felsefeleri göz önünde tutarak eleştirir. Bkz. Sextus, *a. g. e.*, I. 21-24, s. 11.

⁸⁶ Bkz. *A. g. e.*, II. 20, s. 72.

olduğunu iddia edeceklerdir. O zaman da kanıtın doğru olduğunu gösterecek başka bir kanıt, sonra da onun için bir kanıt göstermek zorunda kalacaklardır. Bu durumda yine sonsuz gerilemeyle karşı karşıya kalacaklardır.⁸⁷ Bu iddiaları için kendilerinden kanıt istendiğinde o kanıtla göre ölçütünü de belirtmeleri beklenecektir. “Zira bir kanıt onaylanabilmek için her daim bir ölçüye, buna mukabil bir ölçü de doğruyu gösterebilmesi için bir kanıtla ihtiyaç duyar.”⁸⁸

Ortaya atılan her ölçütün kanıtlanması ve kanıtın kendisinin de bir ölçüte dayanması gerekmektedir. Bu karşılıklı ilişki onlar arasında bir döngüsellik yaratmaktadır. Bu döngüsellikten kurtulmak için kanıtı kanıt, ölçütü ölçüt ile gerekçelendirdiklerinde ise sonsuz bir gerileme olacaktır.⁸⁹ Ancak kanıtın ve ölçütün doğruluğu için başka bir kanıtla ve ölçüte duyulan gereksinim ve onların da başka kanıt ve ölçüte duydukları gereksinim sonsuza kadar geri gidemez; çünkü sonsuza kadar defalarca kez ölçüt ve “sonsuz kadar defalarca kanıt göstermek imkânsızdır.”⁹⁰ Bu nedenle bilmenin bir ölçütüne ve kanıtına sahip olmak döngüsellik ve sonsuz geri gidiş tarafından hükümsüz bırakılır.⁹¹ Ölçüt ve kanıt epistemik bir unsur olmaktan çıkar ve görünüşlerden birini tercih eden dogmatiklerin iddiasını ikna edicilikten uzaklaştırır. Birbirine karşıt görünüşlerden her ikisi de aynı oranda mümkünken bir görünüşü diğerine tercih edecek kadar emin olmamıza neden olacak hiçbir şeyi bulamayan skeptikler onayı erteleyerek yargıları askıya almaya varırlar. Onayı ertelemek “bize gösterilen şeylerin ikna etme ya da etmeme konusunda eşit olduğunu”⁹² dile getirmektir. Bununla Sextus gerçekliğin ölçütüyle ilgili dogmatik argümanların karşıtlarından daha fazla ya da daha az ikna edici olmadığını yani onlarla eşit bir güçte olduğunu gözler önüne sermektedir.

Ölçüt sorunu hakkında Sextus'un dogmatiklerle mücadelesinde ileri sürdüğü argümanlar epistemik olarak karşı durulamayacak kadar hatta dogmatik iddialardan daha güçlüdür. Bu argümanlar kesinliği ortadan

⁸⁷ A. g. e., I. 122, s. Dogmatik felsefelerde kanıt “sonuca varmayı hedefleyerek doğru olduğu kabul edilen unsurlar yoluyla belirsiz bir durumu açığa çıkardığı”⁸⁷ söylenen akıl yürütmelerdir. (A. g. e., II. 169, s. 111)

⁸⁸ Bkz. A. g. e., I. 116, s. 32.

⁸⁹ Örsan K. Öymen, “Kuşkululuk Bağlamında Pironculuk-Hume-Nietzsche İlişkisi”, Baykuş, Sayı: 4, 2009, s. 291. Ayrıca Bkz. Sextus, a. g. e., II. 20, s. 72.

⁹⁰ Sextus, a. g. e., II. 89, s. 89.

⁹¹ Bilginin gerekçelendirilmiş, kanıtlanmış doğru inanç olduğu ile ilgili soruşturmalar Platon'dan beri tartışılmakta ve kanıtlama, ölçebilme gibi ölçütlerle ilişkili olarak ele alınmaktadır. Öyle ki, günümüzde bile, Uçar'ın da belirttiği gibi, bilgi ölçülebilir hatta sayılarla ifade edilebilmekle eş anlamlı görülmüştür. Bilgiden söz edebilmek için bir ölçüte dayanması ve o ölçütü de sınanabilmesi gerektiği düşünülür. (Bkz. Semra Uçar, “Bilimsel Tanımların Özellikleri ve İşlemselci Tanımlara Empirik İçerik Bakımından Hempel'in Eleştirisi, FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), Sayı: 28, 2019, s.427). Kesinlik ölçütü ve kanıtlama ile garanti altına alınmaya çalışılır. Bu bakımdan skeptiğin sonsuz gerileme ve döngüsellik hakkındaki düşünceleri, bütün kesinliği ortadan kaldırdığı için, ölçüt ve kanıtlamanın en radikal eleştirisi gibi görünmektedir.

⁹² Sextus, a. g. e., I. 196, s. 49.

kaldırarak dogmatik iddiaların gerekçelendirme girişimlerinin altını oymaktadır. Şüphesiz ki Sextus'un işaret ettiği dogmatik felsefeler, skeptik argümanlara teslim olmadan karşı argümanlar ileri sürer; ancak skeptik ölçütün varsayımsallığını göstererek dogmatik argümanların epistemik değerini sarsmaktan geri durmaz. Döngüsellik ve sonsuz geri gidişten kaçınmak için temele koyulan ölçütün varsayımsallığı ortaya çıktığında dogmatik argümanların kesinliği tehlikeye girer. Bu bakımdan Sextus'un ölçüt sorunu olarak adlandırdığımız bu mücadelesi dogmatik felsefenin mevzide en çok zayıfladığı yer gibi görünür. Ancak Sextus'un bu mücadelede kullandığı argümanlar kendi iddialarını da epistemik olarak aynı değere çekmektedir ve bu, Sextus'un argümanlarının epistemik bir ölçüt olarak kabul edilemeyeceği konusunda bir itiraza neden olmaktadır. Nitekim Sextus müşhil ilaçlarının (purgative drugs) bedendeki maddeyi ayırıp dışarı atarken, kendisini de sıvıya karıştırıp atması ve yok olması gibi ötekileri ortadan kaldırdıktan sonra kendini de ortadan kaldırdığını itiraf ederek kendisine itirazı haklı kılmaktadır.⁹³ Bu bakımdan Sextus'un bütün epistemolojik statüleri ortadan kaldıran argümanları güçlü olsa bile savunulabilir değildir.

Sonuç olarak, skeptisizm Sextus'un dogmatizmle mücadelesinde savunulamaz yanlar içerecek kadar radikal görünmektedir. Epistemolojik açıdan ikna edici, güçlü argümanlar içerse de bazı itirazlara neden olması nedeniyle savunulabilirliği zayıftır. Öyle ki bu argümanların yarattığı epistemolojik sonuçlar karşısında Sextus'un bir skeptik olup olmadığını sorgulayacak kadar tartışmalıdır.

⁹³ A. g. e., I. 206, s. 52.

SEXTUS EMPIRICUS'UN DOGMATİZME KARŞI EPİSTEMOLOJİK MÜCADELESİ
SAVUNULABİLİR Mİ?
Nurten ÖZTANRIKULU ÖZEL

KAYNAKÇA

- Alican, Necip Fikri, "No more this than that: skeptical impression or Pyrrhonian dogma?", ΣΧΟΛΗ (Scholē): Ancient Philosophy and The Classical Tradition (Ed. Eugene V. Afonasin), Volume 11, Issue 1, 2017, 7-61.
- Annas, Julia&Barnes, Jonathan, The Modes of Scepticism, Cambridge University Press, New York, 1997.
- Barnes, Jonathan, "The Belief of a Pyrrhonist", The Cambridge Classical Journal, Volume 28/January, 1982, 1-29.
- Barnes, Jonathan, "Sextan Scepticism", in Maieusis: Essays on Ancient Philosophy in Honour of Myles Burnyeat, Ed. Dominic Scott, Oxford University Press, New York, 2007, 322-335.
- Beyaz Erkızan, Hatice Nur, Aristoteles Yazıları: Feminizm ve Aristotelesçi Feminizm Üzerine, Sentez, İstanbul, 2012.
- Brennan, Tad, Ethics and Epistemology in Sextus Empiricus, Routledge, New York and London, 2015.
- Eichorn, Roger E., "How (Not) To Read Sextus Empiricus", Ancient Philosophy 34, 2014, 121-149.
- Frede, Michael, Essays in Ancient Philosophy, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1987.
- Grgić, Filip, "Investigate and Suspensive Scepticism", European Journal of Philosophy 22:4, 2012, 653-673.
- Hankinson, R. J., The Sceptics, Ed. Ted Honderich, Routledge, London and New York, 1995.
- Hegel, G. W. Friedrich, Felsefe Tarihi: Platon'dan Ortaçağ Felsefesine, Çev. Doğan Barış Kılınc, Cilt 2, Notabene Yayınları, İstanbul, 2019.
- Iannone, A. Pablo, Dictionary of World Philosophy, Routledge, London and New York, 2001.
- Liddell, Henry George & Scott, Robert, A Greek-English Lexicon, Clarendon Press, Oxford, 1996.
- Massie, Pascal, "Philosophy and Ataraxia in Sextus Empiricus", Peitho/Examina Antiqua 1 (4), 2003, 211-234.
- Öymen, Örsan K., "Kuşkuculuk Bağlamında Pironculuk-Hume-Nietzsche İlişkisi", Baykuş, Sayı: 4, 2009, 290-304.
- Öztanrikulu Özel, Nurten, "Skeptisizm Epistemolojik Bir Çıkmaz mıdır?", International Journal of Human Sciences, Volume 15, Issue 2, 2018, 1291- 1305.

SEXTUS EMPIRICUS'UN DOGMATİZME KARŞI EPİSTEMOLOJİK MÜCADELESİ
SAVUNULABİLİR Mİ?
Nurten ÖZTANRIKULU ÖZEL

- Perin, Casey, *The Demands of Reason: An Essay on Pyrrhonian Scepticism*, Oxford University Press, New York, 2010.
- Popkin, Richard H., *The History of Scepticism: From Savonarola to Bayle*, Oxford University Press, New York, 2003.
- Sextus Empiricus, *Pyrrhonculuğun Esasları*, Çev. C. Cengiz Çevik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.
- Sextus Empiricus, *Outlines of Scepticism*, Ed. Julia Annas&Jonathan Barnes, Cambridge University Press, Cambridge, 2000.
- Striker, Gisela, "Ataraxia: Happiness as Tranquillity", *The Monist*, Vol. 73, No.1,1990, 97-110.
- Uçar, Semra, "Bilimsel Tanımların Özellikleri ve İşlemselci Tanımlara Empirik İçerik Bakımından Hempel'in Eleştirisi", *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, Sayı: 28, 2019, 421-4

SEXTUS EMPIRICUS'UN DOGMATİZME KARŞI EPİSTEMOLOJİK MÜCADELESİ
SAVUNULABİLİR Mİ?
Nurten ÖZTANRIKULU ÖZEL